

dr hab. Michał Rogoż, prof. UP
Instytut Nauk o Informacji
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Uniwersytet Wrocławski Dzielnik Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynął do WF	12-10-2022	data
Wpł. do jedn. org.		symbol
Znak sprawy		

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Lubińskiej

Książka i biblioteka w wybranych pracach Umberto Eco. Studium bibliologiczne

napisanej pod kierunkiem dr hab. Bożeny Koredczuk, prof. UW.

(Wrocław 2022, 368 s.)

W latach 80. XX wieku Umberto Eco zyskał trwającą aż po dziś dzień popularność. Jego prace z zakresu filozofii, mediewistyki i semiologii oraz oryginalna twórczość literacka, felietony i wywiady, zapewniły mu niezwykłą pozycję we współczesnym świecie nauki i kultury. Należy on do wąskiego kręgu uczonych, którzy w dowód uznania dla swoich osiągnięć otrzymali dziesiątki tytułów doktora *honoris causa* (w tym m.in. dwóch polskich uczelni), a także liczne i prestiżowe nagrody oraz wyróżnienia. Przez wiele lat uniwersytety na całym świecie zabiegały o to, aby w ich murach zechciał wygłosić swój wykład. W jego życiu prywatnym i zawodowym szczególną rolę odegrały książki i biblioteki. Umberto Eco przez wiele lat był pracownikiem, a później właścicielem wydawnictwa, użytkownikiem licznych bibliotek oraz posiadaczem własnej bogatej kolekcji. Na temat roli społecznej książek i ich obiegu od procesu produkcji poprzez gromadzenie, przechowywanie, udostępnianie i recepcję oraz znaczenia dla rozwoju kultury w przeszłości współcześnie i w przyszłości wypowiadał się w licznych pracach naukowych, esejach i wywiadach. Książki i biblioteki chętnie też wprowadzał do swej twórczości literackiej, wykorzystując swą rozległą wiedzę naukową.

Przedmiot i cel pracy

Uwzględnivszy przedstawione wyżej fakty należy zgodzić się z Autorką, że „wyraźnie odczuwalny na gruncie bibliologii jest brak pracy, która dążyłaby do zaprezentowania Eco jako miłośnika, historyka i teoretyka książki”, a więc rozpatrywała jego dorobek w kontekście bibliologicznym [s. 6]. Choć w Polsce i na świecie liczne są publikacje analizujące jego twórczość, to zdecydowanie brakuje całościowego ujęcia problematyki książki i bibliotek, obecnej w jego dorobku naukowym, publicystycznym i literackim. Tak więc uzasadnienie podjętego przez Annę Lubińską tematu nie budzi żadnych wątpliwości. Dodatkowo warto

zauważyć, że stanowi on ambitne oraz oryginalne przedsięwzięcie naukowe. Celem pracy jest bowiem „próba wyodrębnienia z twórczości Umberta Eco implikacji bibliologicznych, szczególnie tych związanych z książką i biblioteką, przy uwzględnieniu całej złożoności tej problematyki występującej na kartach jego dzieł, refleksja nad nimi i ich interpretacja” [s. 6].

Założenia badawcze i tezy

Za najważniejsze zagadnienie Autorka uznała określenie w poglądach Eco roli realizowanej przez książki i biblioteki w społeczeństwie. Swoją uwagę postanowiła także poświęcić różnym kwestiom szczegółowym, takim jak poszczególne typy książek, wpływ nowych technologii na ich postać (książki elektroniczne i hipertekstowe) oraz problematykę rynku wydawniczego, w tym działalność edytorską i nakładczą. W odniesieniu do bibliotek dążyła do wskazania ich funkcji przy uwzględnieniu zróżnicowania (biblioteki domowe, instytucjonalne oraz literackie). Za istotne zamierzenie badawcze uznała także przedstawienie wątków bibliofilskich i antykwarycznych zarówno na podstawie wypowiedzi fikcyjnych (literackich), jak i niefikcyjnych (naukowych, eseistycznych, publicystycznych) oraz porównania przedstawionych w ten sposób poglądów [s. 7].

W pracy sformułowała dwie tezy:

- 1) „zagadnienia bibliologiczne stanowią ważny aspekt twórczości Umberta Eco zarówno w odniesieniu do jego piśmiennictwa naukowego, eseistycznego, publicystycznego, jak i literackiego,
- 2) wiele z sądów na temat książki i bibliotek przestawianych przez uczonego za pośrednictwem rozpraw naukowych i eseistycznych oraz tekstów publicystycznych koresponduje ze światem przedstawionym w jego fikcji literackiej, co tworzy spójny i konsekwentnie wyrażany obraz książki i bibliotek” [s. 7-8].

Źródła do badań

Autorka bazowała przede wszystkim na polskich przekładach tekstów włoskiego profesora, które są niemal kompletne. W nielicznych przypadkach korzystała też z oryginalnych wydań [s. 11]. Takie postępowanie jest o tyle uzasadnione, że realizowane przez nią badania „[...] skupiają się na interpretacji poglądów Eco na temat książki i biblioteki, nie stanowią zaś rekonstrukcji wybranych pojęć oraz idei z dziedziny bibliologii, która wymagałaby od badacza sięgnięcia do oryginalnych tekstów i prowadzenia semantycznych rozważań na temat używanych przez Eco kategorii oraz pojęć” [s. 8]. Należy uznać, że występujące w różnych tłumaczeniach niedoskonałości i rozbieżności, które stanowią przedmiot analizy filologów także w odniesieniu do polskich przekładów książek Umberto Eco (np. M. Ślarzyńska, *Obraz*

literatury włoskiej w Polsce lat 70. i 80. XX wieku na łamach „Literatury na Świecie”, Warszawa 2017, s. 203-243), nie mają większego znaczenia w przypadku podjętej przez Annę Lubińską problematyki. Podążając śladami uznanych badaczy i znawców twórczości Umberto Eco, takich jak Peter Bondenell czy Jacques Le Goff, Autorka słusznie przyjęła, że „[...] nie sposób badać myśli Eco, pomijając jakąkolwiek formę jego wypowiedzi” [s. 15] i dlatego korzystała z tekstów naukowych, eseistycznych, publicystycznych i literackich. Dostęp do poszczególnych tytułów zapewniły jej kwerendy przeprowadzone w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Bibliotece Państwowej w Berlinie (*Staatsbibliothek zu Berlin*).

Metody

W dysertacji wykorzystano metody badawcze adekwatne do analizowanego materiału i przyjętych celów. Dzięki metodzie bibliograficznej wyłoniono i zgromadzono materiały źródłowe oraz obszerną literaturę przedmiotu, umożliwiającą osadzenie twórczości Eco w odpowiednim kontekście historycznym i kulturowym. Kwerendy w bibliografiach i katalogach umożliwiły także sporządzenie kompletnego spisu przetłumaczonych na język polski samoistnych wydawniczo publikacji Umberto Eco, który został następnie zweryfikowany z autopsji. Metoda biograficzna posłużyła do przedstawienia życia i dokonań włoskiego profesora semiotyki. Wykorzystano tu zarówno istniejące opracowania, jak i wszelkie teksty o charakterze wspomnieniowym oraz wywiady. Metoda analizy i krytyki piśmiennictwa umożliwiła opracowanie zawartości treściowej publikacji wykorzystanych w badaniach. Metoda analizy tekstu literackiego została zastosowana w pracy w perspektywie tematologicznej, co pozwoliło na wyodrębnienie przedmiotu badań i odpowiadającej mu literatury pięknej. Autorka umiejętnie też wyselekcjonowała znaczną liczbę cytatów pokazujących niepowtarzalną specyfikę wypowiedzi Umberto Eco.

Stan badań

Kompleksowa analiza polskiego piśmiennictwa poświęconego Umberto Eco i jego twórczości potwierdziła, że pomimo zainteresowania literaturoznawców, filozofów, medioznawców i historyków, a także bibliologów „[...] odczuwa się brak publikacji łączącej i porządkującej wszystkie poruszane przez niego zagadnienia, od momentu powstania książki (specyfiki działalności wydawniczej), aż po jej drugie życie (obieg antykwaryczny)” [s. 26]. Stąd inicjatywa Autorki zmierzająca do wypełnienia tej istniejącej luki badawczej. W prezentacji stanu badań Anna Lubińska dokonała podziału piśmiennictwa na 3 grupy, tj. 1) omawiające występowanie motywów książki i biblioteki w kulturze literackiej; 2) opracowania o charakterze ogólnym, biograficznym oraz 3) opracowania o charakterze

szczegółowym [s. 16]. Można się zastanawiać, czy opracowania o charakterze biograficznym nie powinny się znaleźć w trzeciej grupie.

Struktura pracy i ocena poszczególnych jej części

Przedstawiona do oceny rozprawa ma logiczną, przejrzystą konstrukcję i składa się z sześciu rozdziałów, zakończenia, streszczeń w języku polskim i w języku angielskim, bibliografii, spisu ilustracji, wykazu tabel i indeksu osobowego.

Rozdział pierwszy przedstawia biografię Umberta Eco. Autorka starała się pokazać, jakie były drogi prowadzące młodego chłopca dorastającego w faszystowskich Włoszech do fascynacji światem książek, która trwała przez całe jego życie. Szczególnie ciekawym elementem tej części dysertacji jest zwrócenie uwagi na związki pomiędzy posiadanym przez niego księgozbiorem, pracami teoretycznymi jego autorstwa a twórczością literacką. Uwagę zwracają tu 3 rozbudowane tabele powstałe w oparciu o poszukiwania przeprowadzone w katalogach National Library Service of Italy, Biblioteki Narodowej w Warszawie oraz Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego, które prezentują kolejno polskie wydania tekstów Umbeto Eco o charakterze publicystycznym (s. 40-41) , naukowym i eseistycznym (s. 42-48) oraz narracyjnym (s. 72-74). Znajduje się tu także wiele ciekawych uwag i spostrzeżeń dotyczących osobistego stosunku Eco do zgromadzonych przez niego książek oraz informacje o dalszych losach jego księgozbioru, który jakiś czas temu został wyceniony na 2 miliardy euro.

Rozdział drugi posłużył do przedstawienia bibliologicznych poglądów Eco, wyrażonych w pracach o charakterze naukowym, eseistycznym i publicystycznym. Szczególną uwagę zwrócono na poglądy dotyczące przedmów, książek edukacyjnych oraz literackich, a także zagadnienia interpretacji i nadinterpretacji dzieła literackiego. Znalazło tu także swoje miejsce zagadnienie literatury popularnej, w tym powieści kryminalnych.

W kolejnym rozdziale zaprezentowano poglądy Eco związane z miejscem książki w świecie dynamicznie zmieniających się technologii komunikacyjnych. Wynika z nich jasno, że choć niektóre typy książek będą musiały zmienić swą formę, to jednak istnienie książki literackiej nie jest zagrożone.

Następne trzy rozdziały, nawiązując do modelu komunikacji bibliologicznej Jerzego Wojciecha Zawiszy, posłużyły do zaprezentowania kolejno obecnych w twórczości Eco kwestii związanych z problematyką wydawniczą (w tym samopublikowaniem), bibliotekami i bibliotekarstwem oraz zagadnieniami antykwarycznymi i bibliofilskimi. Autorka wykorzystwała tu zarówno eseje, felietony jak i twórczość literacką. Umożliwiło to pokazanie w twórczości Eco wyraźnej spójności przekazu pomimo zróżnicowania formy.

Niewątpliwie wielką zasługą Autorki jest udana próba uporządkowania i kompleksowego przedstawienia poglądów bibliologicznych jednego z najbardziej znanych humanistów żyjących na przełomie XX i XXI wieku.

Formalna strona pracy

Język wywodu nie budzi większych zastrzeżeń, choć w pracy zauważalne są sformułowania, które niekoniecznie przystają do stylu naukowego, np. „[...] tematy te rozsiiane są na stronach wielu jego tekstów” [s. 6]; „luki istniejące na polskim gruncie w znajomości twórczości” [s. 7]. Na podkreślenie zasługuje staranność w zakresie redagowania przypisów (zarówno bibliograficznych jak i wyjaśniających), konsekwentne stosowanie znormalizowanych skrótów i znaków umownych, podawanie właściwych adresów internetowych oraz dat dostępu w przypadku dokumentów elektronicznych, wyróżniania tytułów kursywą. Autorka bezbłędnie wprowadza opisy bardzo różnorodnych dokumentów (m.in. prac naukowych, tekstów literackich, wywiadów). Wydaje się jednak, że z uwagi na dużą liczbę przypisów (1167), warto rozważyć kwestię ich numeracji w obrębie poszczególnych rozdziałów. Liczne cytaty zostały umiejętnie wprowadzone do zasadniczej części pracy i wyróżnione w sposób umożliwiający szybkie ich odnalezienie oraz pełną identyfikację w tekście.

Wnioski

Przedstawiona do oceny dysertacja *Książka i biblioteka w wybranych pracach Umberta Eco. Studium bibliologiczne* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, a jej Autorka najwyraźniej posiada odpowiednią wiedzę teoretyczną w reprezentowanej przez siebie dyscyplinie naukowej. Oceniana praca wskazuje także na umiejętność prowadzenia badań przez jej Autorkę. Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska Anny Lubińskiej spełnia warunki określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) oraz zasługuje na opublikowanie po dokonaniu niezbędnych korekt językowych. Wobec powyższego wnioskuję o dopuszczenie kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 30 września 2022 roku

